

Esquemes i resums d'història d'Espanya

Auge i decadència de l'Imperi espanyol 2-Decadència

El segle XVII i la fi dels Habsburg a Espanya

Si el segle XVI ha estat considerat tradicionalment com el de l'auge de l'imperi espanyol, el segle XVII ha estat vist com el de la decadència política, econòmica, social, militar, etc.

El cert és que la Península, sobretot Castella, mostren una devallada de la població, causada per les guerres exteriors, l'emigració a Amèrica, la postració econòmica, sense una burgesia capaç de bastir els fonaments d'una economia capitalista, tots això es manifesta en una onada de pesimisme que es reflecteix en la literatura i en l'art; Cervantes amb el seu "Quixot", a principis de segle, és qui millor representa aquest contrast entre els somnis de grandesa i la realitat.

Tot i ser real ala decadència, mereix certs matisos; veritat, el regnat de Felip III, fill de Felip II, representa un període d'estabilitat, amb menys conflictes exteriors, si bé interiorment pateix el drama de l'expulsió dels moriscos; les diferències socials no serien de ben segur més agudes que en el segle anterior; malgrat l'auge de les potències rivals, França i Anglaterra, els dominis hispànics, a finals del segle XVII, i malgrat les derrotes militars i les pèrdues, continuen –i continuaran, durant un segle més- essent els més extensos coneguts.

El segle XVII serà el "Siglo de oro" de la literatura i la pintura espanyoles, amb figures com Cervantes o Velázquez, entre d'altres genis.

Però no tot és Castella: els regnes de la Corona d'Aragó, amb les seves pròpies constitucions i que han estat fora de l'aventura imperial, conservin millor la seva població i la seva economia.

Els tres reis del segle XVII: Felip III, Felip IV i Carles II, són anomenats els "Àustries menors", en contraposició als seus predecessors, Carles V i Felip II; aquesta "menor talla poítica" s'expressarà també la dexació dels poders en mans dels seus *validos*, figures també característiques del segle, i imprescindibles en el cas de Carles II.

Fets essencials del regnat de Felip III

Política exterior

Una colla de circumstàncies va fer que els enfrontaments i les guerres exteriors disminuïssin notablement duran el regnat de Felip III (1578-1621, rei des del 1598), fill de Felip II.

Anglaterra

La mort d'Isabel I (1604), significà l'ascens del rei Jaume I, el qual era partidari de concertar la pau amb Espanya.

França

Així mateix, l'assassinat d'Enric IV de França, el 1610, enemic d'Espanya, i la regència de la seva vídua, Maria de Mèdicis, va portar a un període de treva, ja que la monarquia francesa tenia força problemes interns, amb la lluita contra els hugonots (protestants francesos).

La pau es va reforçar entre els dos països amb el matrimoni d'Isabel de Borbó, filla dels reis francesos, amb el príncep Felip, futur Felip IV, mentre que Anna d'Àustria, filla de Felip III, va casar-se amb Lluís XIII hereu de Enric IV.

Els Països Baixos

Felip II va nomenar governadors dels Països Baixos la seva filla Isabel Clara Eugènia i el seu espòs Albert d'Àustria, amb la condició que si morien sense fills, els territoris tornarien a la corona espanyola; el bon govern dels prínceps, junt amb el fet de la igualtat de forces, va portar a una època de pau, l'anomenada "Treva dels dotze anys", que va permetre als holandesos l'expansió pel sud-est d'Àsia (Índies orientals).

Itàlia

a Itàlia, la corona espanyola posseïa el regne de Nàpols, dirigit per un virrei, i el ducat de Milà, on hi havia un governador depenent del rei d'Espanya. Van haver-hi conflictes per l'hostilitat de Venècia i Savoia.

Guerra dels Trenta anys (1618-48)

L'emperador del Sacre Imperi, Ferran II d'Habsburg, va haver de fer front a una rebel·lió dels protestants de Bohèmia; Felip III va acudir en auxili del seus cosí, enviant tropes, que inflingiren una derrota als rebels l'any 1620.

Els *validos*

Felip III, poc afeccionat a les qüestions d'estat, deixà el poder en mans d'un home de la seva confiança: Francisco de Rojas y Sandoval, marquès de Dènia, al que el rei atorgà el títol de duc de Lerma, essent el primer d'una colla de *validos*, que caracteritzaren el segle.

El duc de Lerma fou responsable de les principals decisions del regnat del Felip III, entre elles, l'expulsió dels moriscos; tingué fama de corrupte, fet que alguns historiadors discuteixen, dient que fou víctima d'una conspiració, i d'afavorir els interessos de la gran noblesa.

Tingué al seu torn, un home de la seva confiança, Rodrigo Calderón; però la reina Margalida era contrària al duc; llavors té lloc una investigació de les finances que posa al descobert una trama de corrupció; Rodrigo Calderón és executat, i Lerma, per salvar-se, demana –o obté de Roma- el capel cardenalici i solicita el permís per retirar-se a les seves possessions, permís que obté el 1618.

En saber que el duc de Lerma havia obtingut el capel cardenalici, circulà per Madrid una copla que deia: *"El mayor ladrón del mundo, por no morir ahorcado, se vistió de colorado"*.

L'expulsió dels moriscos

El mateix dia i any (9 d'abril de 1609) en que es signava la treva dels dotze anys amb els rebels dels Països Baixos –una manera, potser de compensar la humiliació- es decretava l'expulsió dels moriscos del territori peninsular.

Aquesta expulsió, executada amb minuciositat i celeritat, no hi ha dubte era vist amb bons ulls per bona part de la població cristiana "vella", per la desconfiança que existia envers una comunitat no assimilada, a la que molts veien com l'"enemic intern" que a més havia ocasionat disturbis.

Molts veien els moriscos com capaços d'aliar-se amb els turcs o els algerians, en cas d'una invasió; aquesta invasió podia ser fins i tot francesa, en córrer la veu –certa o falsa- que es preparava una sublevació dirigida des de el país veí.

Vers 1609 hi havia només a València uns 135.000 moriscos, potser una tercera part de la població del regne, es dedicaven a l'agricultura, el comerç i l'artesanía; 61.000 a l'Aragó; 45.000 a Castella

on, arribats feia poc, habitaven sobretot a les ciutats; 32.000 a Andalusia; 14.000 a Múrcia; 4.000 a Catalunya.

La major part dels moriscos expulsats passaren al Nord d'Àfrica, on varen morir de fam, d'enfermetat, foren assassinats o s'incorporaren a la flota berberisca.

Les conseqüències foren devastadores per l'agricultura valenciana, ja que els moriscos conreaven extenses propietats nobiliàries; així mateix, va quedar arruïnada la banda sud de l'Ebre.

El regnat de Felip IV

El regnat de Felip IV (1605-1665, rei des del 1621), suposa el final del període de menys conflictes que havia suposat el del seu pare, i representa el període més crític per a la monarquia dels Àustries espanyols; però si per alguna cosa és conegut el regnat de Felip IV, és per el llarg govern del *valido* Gaspar de Guzmán, duc de Sanlúcar i comte d'Olivares, conegut com el comte-duc d'Olivares (1687-1645), home actiu i autoritari, capaç de concebir grans projectes però no de poder dur-los a la pràctica.

Política exterior

Països Baixos

A Europa continuà la Guerra dels Trenta Anys (1618-28), en la que Espanya envià tropes en auxili de l'emperador Ferran d'Habsburg; als Països Baixos, acabada la Treva dels 12 Anys, tornà a encendre's la revolta dels protestants holandesos; no obstant algunes victòries dels terços espanyols, com la de Breda, la sublevació no deixà d'estendre's, i s'inicià un període de derrotes militars; fins i tots naus holandeses amenaçaren la costa del Brasil i la flota d'Índies;

Anglaterra

Acabada la treva del regnat de Jaume I, continuaren els enfrontaments amb Anglaterra, la gran rival per mar de la monarquia hispànica.

França

El cardenal Richeliu, ministre del rei Lluís XIII, estava preocupat per la presència dels Habsburg al voltant de França, i sobretot per la intervenció espanyola a la Guerra dels Trenta Anys; decidí intervenir-hi al costat dels protestants, declarant així la guerra a Espanya.

Els terços espanyols arribaren a amenaçar París, però la manca de recursos impedí aprofitar les victòries inicials; els francesos varen invadir el Rosselló apoderant-se de la fortalesa de Salses (1639).

França va intervenir en la Guerra dels Segadors a favor de la revolta catalana, la qual va continuar després de la fi de la Guerra dels Trenta anys i la Pau de Westfàlia (1648).

El projecte del comte-duc d'Olivares

El seguit de conflictes augmentà la necessitat de despeses; l'escassetat de recursos era un problema estructural ja pels Àustries espanyols, i se solucionava sempre provisionalment a base d'augmentar els impostos i de recórrer a préstecs; però era evident que Castella estava esgotada en homes i en armes; per Olivares, la solució era que tots els regnes de la monarquia participessin. Així va concebir un projecte que s'anomenà *Unión de Armas*, pel qual tots els territoris haurien de participar el diners i homes, creant un exèrcit de reserva de 140.000 homes, però per això era necessària l'aprovació de les corts dels diversos territoris de la Corona d'Aragó.

El projecte d'Olivares no es limitava a recaptar recursos, la seva ambició era unificar les diverses lleis de la monarquia i aconseguir el control de tots ells, sense el que ell considerava les traves dels seus furs i institucions.

El 1625, el rei i Olivares van emprendre una viatge als estats de la Corona d'Aragó; però les corts es mostraren reticents a les propostes de la *Unión de Armas*, si bé les d'Aragó i València concediren sengles subsidis, consideraren inacceptable la proposta de reclutar homes, mentre que les de Catalunya no concediren ni diners ni homes; els projectes del comte-duc foren vistes com una maniobra per abolir els seus furs.

Així mateix, tampoc es portuguesos es mostraren decidits a col.laborar, tot i que les naus holandeses amenaçaven la costa del Brasil.

La necessitat de recursos obligà Olivares a emprendre una colla de mesures dràstiques, que no obstant permetre algun guany, no solucionava la necessitat d'una entrada regular de diners; a la senyoria de Biscaia esclatà el Motí de la Sal (1631-34), en requisar la sal la hisenda reial i augmentar el seu preu, la qual cosa contrariava els furs del territori; al final el control de la sal tornà a la senyoria.

La revolta catalana: causes i evolució

La revolta catalana contra el govern del comte-duc d'Olivares i el rei Felip IV, es vadesenvolupar entre 1640 i 1652, esclatant poc després la de Portugal; així, mentre que Catalunya va tornar a la corona hispànica el 1652, Portugal va assolir la seva independència definitiva.

Causes

Existia el temor que el comte-duc d'Olivares portés endavant el seu projecte d'*unión de Armas* en contra dels furs catalans.

El 1639, les ciutats d'Òpols i Salses, en el comtat del Rosselló, va caure en mans dels francesos, i si bé Salses fou recuperada, això va servir a Olivares per justificar la permanència dels terços en territori de Catalunya, a expenses dels habitants, sobretot pagesos; varen tenir lloc diversos incidents, amb saquejos i abusos comesos per les tropes. Per altra banda, Francesc de Tamarit, diputat de la Generalitat, fou empresonat, acusat de dificultar les llesves.

La revolta

El 7 de juny de 1640, segadors vinguts de diversos pobles de Catalunya i somatents de Sant Celoni de Blanes es reuniren a Sant Andreu del Palomar, a prop de Barcelona, i es declararen en rebel.lió contra les tropes del comte-duc (Corpus de Sang).

Els revoltats anaren a Barcelona on, després de diversos incidents, el virrei, comte de Santa Coloma fou assassinat; el seu successor intentà negociar, però la seva mort deixà altre cop Catalunya sense virrei.

El desembre de 1640, es produeix la revolta de Portugal.

Els membres de la Generalitat negociaren amb els representants del cardenal Richelieu, primer ministre francès la col.locació de Catalunya com a república independent sota protecció francesa. Felip IV envià un exèrcit pel sud que ocupa Tortosa i Tarragona, en la que va exercir una dura repressió.

Pau Clarís, president de la Generalitat, proclamà la república catalana; en arribar les tropes de Felip IV, a Barcelona, les tropes catalanes obtingueren una important victòria a Montjuich (1641).

No obstant, i davant la desconfiança de la monarquia francesa davant una República, la Generalitat nomena el rei Lluís XIII de França com a comte de Barcelona.

També, el 1643, i després d'un intent independentista a Andalusia, el comte-duc d'Olivares és destituít.

Els combats entre francesos i catalans, per una part, i castellans per l'altra, es mantingueren en territori català fins 1652, amb sort diversa; el 1642 morí el Cardenal Richelieu, i el 1643, Lluís XIII de França, essent succeït pel seu fill Lluís XIV (futur Rei Sol), sota la regència de la seva mare Anna d'Àustria i amb un altre cardenal, Mazarino, com a primer ministre.

però els mateixos problemes que havien sorgit amb les autoritats castellanes pel respecte a la constitució catalana, es produïen també amb les autoritats franceses; de la mateixa manera, es produïren abusos de les tropes franceses contra la població. Fets tots ells que varen dur a una progressiva desafecció envers la monarquia francesa.

L'any 1652, després d'un any de setge i de patir una epidèmia de pesta, Barcelona es va rendir a les tropes de Felip IV, comandades per Joan Josep d'Àustria, i la ciutat tornava a la monarquia hispànica; no obstant, les tropes franceses continuaren ocupant territori català fins el 1659. El 1659, pel tractat dels Pirineus, França s'annexionava els comtats catalans del Rosselló, el Conflent i part de la Cerdanya, en els quals foren anul·lats tots els furs, mentre que aquests es conservaven a la Catalunya sota la monarquia dels Àustries.

Conseqüències

Després d'Olivares, i davant la impossibilitat de fer front a tants conflictes, el rei optà per la pau i la negociació. La influència de sor Àgreda i d'un home prudent, Luís de Haro, nebot d'Olivares, crearen un nou clima polític; la constitució catalana fou respectada, i no es va viure cap més conflicte agut fins a la mort de Carles II.

No obstant, Catalunya, per la Pau dels Pirineus (1659), va perdre els comtats de Rosselló, Conflent i part de Cerdanya, que van veure derogada per la monarquia francesa, la constitució catalana en el seu territori.

El mateix tractat s'acordava el matrimoni de Maria Teresa, filla de Felip IV, amb Lluís XIV de França; els comtats esmentats, junt amb el d'Artois, foren considerats com la dot.

La revolta de Portugal

Pocs mesos després d'esclatar la revolta catalana esclata la de Portugal, per unes causes similars i amb resultat diferent.

Causes

Les causes immediates com ja hem dit, eren en principi similars a les de la revolta catalana: desconfiança davant el projecte de la *Unión de Armas*, i temor a perdre les lleis i institucions pròpies; però cal tenir en compte que Portugal tenia un vast imperi colonial des del segle XV, els beneficis del qual eren recollits ara per la corona espanyola, i que els portuguesos desitjaven recuperar.

La revolta

Aprofitant la revolta catalana, i el fet que els exèrcits de Castella estiguessin ocupats en aquell territori, l'1 de desembre de 1640, foren abatuts els guardes del palau de Lisboa, assassinat l'home de confiança d'Olivares, Miquel de Vasconcelos i la virreina, Margarida de Savoia, conduïda fins a la frontera. El duc de Bragança fou proclamat rei de Portugal amb el nom de Joan IV, recolzat per Anglaterra.

La recuperació del Brasil i els seus recursos, fou vital per Portugal

Conseqüències

El 1668, la monarquia espanyola reconeixia la independència de Portugal.

La monarquia hispànica a la Guerra dels Trenta anys i a les Paus de Westfàlia i els Pirineus

El canvi que experimenta la monarquia hispànica durant aquest període que va de 1618 a 1659, és profund, perdent la seva condició de potència hegemònica, que va mantenir fins al regnat de Felip III, a favor de França i d'Anglaterra, patint successives pèrdues territorials; malgrat tot, continuà essent un vast imperi, gràcies a les possessions americanes.

Guerra dels Trenta Anys (1618-48)

Els Àustries espanyols intervenen a favor de l'emperador Ferran d'Àustria, en contra de la sublevació protestant, i van tenir importants èxits inicials. No obstant, la potència militar espanyola es va afeblir per la manca de recursos, la nova sublevació dels Països Baixos i sobretot la intervenció de França. La derrota dels terços espanyols a Rocroi (1643), a mans dels francesos, significà un terrible cop moral.

La pau de Westfàlia (1648)

Engloba dos tractats signats a les ciutats d'Onsabrück i Münster (Westfàlia) entre els participants en la Guerra dels Trenta Anys: el Sacre Imperi Romanogermànic, Espanya, França, Suècia, les Províncies Unides (Holanda) i diversos prínceps del Sacre Imperi. Va representar una victòria pels protestants i per França, que debilitava així els seus grans enemics els Habsburg.

Significà la renúncia a la idea de l'Imperi Universal, que s'havia mantingut des del regnat de Carles V, a favor de la sobirania dels estats alemanys; el Sacre Imperi Romano Germànic es convertí en una confederació d'estats de difícil cohesió i fins i tot enfrontats entre sí, perdent l'emperador el seu poder real.

La Pau dels Pirineus (1659)

Entre França i Espanya, després dels fets de Catalunya. S'acordà el matrimoni entre Maria Teresa d'Àustria, filla de Felip IV, i Lluís XIV de França, el Rei Sol. França obté els comtats d'Artois, i els del Rosselló, Conflent i part de Cerdanya; s'acorda també una dot en metàl·lic de mig mil·lió d'escuts que de pagar-se, significava la renúncia de Maria Teresa als seus drets al tron espanyol. La Pau dels Pirineus és un cop definitiu a la idea de l'hegemonia espanyola a Europa.

El problema successori a la monarquia hispànica de Carles II

El regnat de Carles II, fill de Felip IV, és caracteritzat per ser un període de relativa tranquil·litat, en una Castella emprobrada, sense polítics de relevància, i un rei visiblement incapaç, que va rebre el malnom de *El Hechizado*, fruit d'un seguit de generacions de matrimonis consanguinis entre els Àustries, succeint al llarg del seu regnat a més de la regent, Marianna d'Àustria, una colla de *validos* que no aportaren res de nou a la política hispànica.

És en la segona meitat del segle XVII quan, segons l'historiador britànic Elliot, té lloc el desplaçament dels pes econòmic península "del centre a la perifèria"; mentre Castella patia una devallada econòmica i demogràfica, Catalunya, revitalitzada per gairebé un segle d'immigració francesa, iniciava el seu creixement econòmic.

Si en alguna cosa es recorda el regnat de Carles II, és per el problema successori, que donaria després lloc a una guerra; no tenint fills després de dos matrimonis, el tron espanyol tenia diversos candidats, a saber, bàsicament els descendents de Maria Teresa, germana de Carles II, casada amb Lluís XIV de França, de la casa de Borbó, els descendents de Margalida una altra germana, casada amb Leopold I d'Àustria i els descendents de Maria d'Àustria, filla de Felip III, casada amb l'emperador Ferran III d'Àustria.

En el cas francès, l'hereu de Lluís XIV, el Gran Delfí, renunciava al tron espanyol a favor d'un dels seus fills, Felip d'Anjou (futur Felip V); l'aspirant austriac, l'emperador Leopold I renunciava als seus drets a favor del seu segon fill, Carles, i pel mateix motiu que l'anterior, no reunir massa corones en una sola persona; quedava un altre aspirant, Josep Ferran, net d'un primer matrimoni de Leopold I amb Margalida, germana de Carles II; aquest era el més ben vist i hagués pogut ser l'elegit si no hagués mort un any abans que el propi Carles II.

Cloenda

-El segle XVII, a partir del regnat de Felip IV, representa la pèrdua de l'hegemonia espanyola a Europa.

-És el segle dels *validos*, ministres que exerceixen el poder en nom del rei.

-Durant aquest regnat, la monarquia hispànica intervé en nombrosos conflictes exteriors: Guerra dels Trenta anys, guerra als Països Baixos, guerra amb França

-Per intentar solucionar el problema de la manca de recursos econòmics i humans, el ministre de Felip IV, comte-duc d'Olivares crea el projecte de la *Unión de Armas*, pel qual, els territoris de la monarquia hauran d'aportar homes i diners per crear un exèrcit de reserva de 140.000 homes, assegurant uns ingressos regulars.

-La *Unión de Armas* és rebutjada pels territoris de la Corona d'Aragó, especialment Catalunya, i per Portugal

-El 1640 tenen lloc les revoltes de Catalunya i Portugal; a Catalunya s'inicia la "Guerra dels Segadors" que durarà fins 1652 i acabarà amb el retorn del Principat a la monarquia hispànica, mentre que Portugal s'independitza definitivament.

-Per la Pau dels Pirineus (1659), Catalunya perd els comtats del Rosselló, Conflent i part de Cerdanya, que són lliurats a França-

-Espanya pateix una greu crisi econòmica, demogràfica, política i militar

-Aquesta crisi és especialment greu a Castella

-El centre d'activitat econòmica passa de Castella als territoris mediterranis, especialment Catalunya.

-A la mort de Carles II, darrer Àustria espanyol, es planteja el problema de la successió al tron espanyol, es veu amb desconfiança l'acumulació de regnes en un sol sobirà, francès o austriac.

Pàgines següents: esquema del segle XVII espanyol; arbre genealògic i successió al tron espanyol; en groc, els aspirants.

ELS ÀUSTRIES ESPANYOLS AL SEGLE XVII (Àustries menors)

<p>Segle XVII: època de crisis</p>	<p>Empitjorament del clima, crisis de subsistències, epidèmies, guerres, revoltes i revolucions. Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). Devallada demogràfica</p>	<p>A la monarquia hispànica: pèrdua de l'hegemonia a Europa, en favor de França. Minva també l'arribada de plata americana. Fallida de les finances de l'estat.</p>
<p>FELIP III (rei de 1598 a 1621)</p>	<p>Inaugura l'època dels <i>validos</i>, o privats, com el duc de Lerma. Governen en nom del rei.</p> <p>Expulsió dels Moriscos (1609)</p>	<p>Insurrecció protestant a Bohèmia, territori Habsburg. Serà l'inici de la Guerra dels Trenta Anys.</p>
<p>FELIP IV (rei de 1621 a 1665)</p>	<p><i>Valido</i> comte-duc d'Olivares.</p> <p>Intervenció d'Espanya a la Guerra dels Trenta Anys. Derrota dels terços espanyols contra França a Rocroi (1643).</p> <p>Olivares intenta aconseguir recursos i homes per la guerra amb la <i>Unión de Armas</i>, que preveu que col.laborin tots els territoris de la monarquia.</p> <p>1640: Sublevació a Catalunya contra les mesures d'Olivares, entre elles, la d'instal.lar tropes als pobles: Corpus de Sang i Guerra dels Segadors (1640-1652). La rebel.lió catalana comta amb el suport de França.</p> <p>1640: Revolta i</p>	<p>1648:el Tractat de Westfàlia posa fi a la</p>

	<p>independència de Portugal</p> <p>Destitució d'Olivares (1643)</p> <p>1659: Tractat dels Pirineus, entre el rei d'Espanya i el de França, Lluís XIV. Amb aquest tractat es cedeix a França el Rosselló, el Conflent, el Vallespir i part de la Cerdanya. A la seva frontera nord, França va rebre també una colla de places fortes. Matrimoni de Maria Teresa d'Àustria, filla de Felip IV, amb el rei francès.</p>	<p>guerra dels Trenta Anys a Europa. Cada territori del Sacre Imperi Romanogermànic podrà tindrà la religió del seu senyor o sobirà.</p>
<p>CARLES II (rei de 1665 a 1700)</p>	<p>Feblesa de la monarquia i del rei. No obstant, es conserva l'imperi americà.</p> <p>Regència de Marianna d'Àustria, mare del rei, i govern de diversos <i>validos</i>.</p> <p>Certa recuperació econòmica a la Corona d'Aragó.</p> <p>Carles II mor sense descendència, deixant el tron espanyol a Felip d'Anjou (nét de Lluís XIV de França i Maria Teresa d'Àustria).</p>	<p><i>Autos de fe</i>, execució de jueus conversos mallorquins per persistir en la seva religió (1691)</p>

